

KRITICKÉ PŘIPOMÍNKY KE STUDII JIŘÍHO RACLAVSKÉHO O HLEDÁNÍ A NALÉZÁNÍ

Marie DUŽÍ

Jiří Raclavský publikoval v roce 2004 a 2005 tři poměrně rozsáhlé statě o hledání a nalézání, které by mohly sloužit jako vyčerpávající analýza a klasifikace těchto pojmových postojů, a zároveň jako jistá oprava a doplnění jeho disertační práce. Jedná se o tyto články:

Raclavský, J. (2004): Hledání jako pojmový postoj. In: Zouhar, M. (ed.): *Interpretácia a význam jazykových výrazů*. Veda, Bratislava, 90 – 119.

Raclavský, J. (2005a): Nalézání jako pojmový postoj (I). *Organon F* 12, č. 2, 141 – 167.

Raclavský, J. (2005b): Nalézání jako pojmový postoj (II). *Organon F* 12, č. 3, 260 – 277.

Tato práce je jistě záslužná a užitečná, avšak všechny tři statě jsou bohužel zatíženy velkým množstvím chyb, které jsou natolik podstatné, že čtenáři zřejmě znesnadní, ne-li přímo znemožní pochopení celé problematiky. Jelikož jde o chyby systematicky se opakující, shrnu nejprve typy těchto systematicky nesprávných analýz a provedu jejich rozbor, a nakonec pak uvedu odkazy na místa jejich výskytu v jednotlivých článcích. Čtenář alespoň zčásti znalý této problematiky a způsobu analýzy, který nabízí Transparentní Intensionální Logika (TIL), tak může po přečtení první části tento příspěvek odložit a sám si opravit příslušné analýzy. Pro ty, kteří však nejsou v problematice TIL zběhlí, nabízím ve druhé části podrobné odkazy na chybná místa v jednotlivých článcích.

Nejprve však cítím potřebu vyslovit námítky proti způsobu, jakým Raclavský všechny tyto statě zpracoval. Je otázkou, zda kritérium klasifikace druhů hledání a nalézání, které si Raclavský zvolil, a to (gramatický) typ výrazu, kterým je objekt hledání / nalézání označen, je vhodné. Jistě, autor byl veden snahou nepominout žádný možný případ těchto postojů, a při analýze je možno takto postupovat. Ve výsledné studii by se však měla objevit spíše jistá syntéza, tj. analýza jednotlivých způsobů hledání a nalézání, a každý jednotlivý případ by měl být popsán uceleně, v jedné sekci, a ne tak, že jeden případ je rozset na mnoha různých místech v různých článcích. Navíc, autor je vůči čtenáři poněkud bezohledný. Uvádí sice typy jednotlivých entit a proměnných a jistě úmluvy o jejich značení, ale většinou pouze na začátku příslušného článku, navíc pro nalézání jsou tyto typy a úmluvy uvedeny pouze na začátku prvního článku (2005a). Přitom typová analýza je nedílnou součástí analýzy v TIL, tedy konstrukce. Rovněž pouze v prvním článku o nalézání (2005a) je uvedena klasifikace I, II, III, IV dle typu nalézání („po hledání“, „náhodné“, „postulátové“, „hanlivé“), a dále v každ-

dé skupině dle druhu výrazu označujícího nalézáný objekt, tj. A, B, C. Kritéria této klasifikace jsou poněkud nejasná, navíc autor používá horní indexy pro rozlišení typů nalézání zvolené dle těchto kritérií, avšak všechny tyto úmluvy jsou uvedeny pouze v prvním článku o nalézání (2005a). Proto čtenář potřebuje k prostudování studie (2005b) mít nutně k dispozici rovněž studii (2005a), která však je publikována v předchozím čísle časopisu, a při studiu jednotlivých analýz se stále vracet na začátek, aby si ujasnil typy použitých entit a způsob značení, indexování a pod.

Zvolená složitá kritéria klasifikace pak vedou k tomu, že autor na jedné straně často hrubě porušuje jazykovou intuici i gramatiku češtiny, zřejmě proto, aby se mu zvolené příklady vešly do připravených klasifikačních „škatulek“, takže pak příklady často nedávají ani dobrý smysl, na straně druhé je někdy příliš sveden gramatickou stavbou věty k chybné analýze (zejména v případech tzv. deskripční jako „ten diamant“, „ten nosorožec“, „nějaký diamant“). Projevuje se to zejména v analýze vět o nalézání. Jak si má čtenář vyložit větu (Raclavský 2005a, str. 152, 153)

„Xenie nalézá lokaci nejznámějšího diamantu“
(či dokonce „Xenie nalézá lokaci diamantu“),

kteřá má být dle Raclavského míněna jako příklad věty vyjadřující „náhodné nalezení místa, a to Velké Británie“? Co si po přečtení této věty má čtenář představit? Že Xenie připlula do Velké Británie, či tam přistála, jakým způsobem je možno „náhodou, bez předchozího hledání, nalézt Velkou Británii“? Obecně lze říci, že Raclavského formulace typu „Xenie hledá lokaci (něčeho)“, „Xenie nalézá lokaci (něčeho)“ nejsou v souladu se spisovnou češtinou.

Přirozené a vhodné pro správnou analýzu by bylo se nejprve zamyslet nad významem výrazů „nalézání“ a „hledání“, tj. explikovat je, a pak z této explikace vycházet. Přitom takováto explikace je jednoduchá: „hledat“ znamená zjišťovat, která entita hraje určitou roli (zastává úřad), „najít“ pak znamená uspět v tomto úsilí. Nalézání určitého objektu bez předchozího hledání lze explikovat jako nabytí vztahu k tomuto objektu, o kterém víme, že hraje určitou roli (zastává úřad).

Většinou rovněž chybí výklad toho, jak je věta míněna, a zdůvodnění, proč je analyzována tak, jak je analyzována. Projevuje se to opět zejména při analýze vět o nalézání, které bez příslušné explikace často ani nedávají dobrý smysl. Autor má sice pravdu, že nalézání po hledání je vztahem ke stejnému úřadu jako předchozí hledání, avšak zdůvodnění, proč tomu tak je, nepodává. Přitom mnohý čtenář si jistě pomyslí, že přeci když např. policie nalezla Kennedyho vraha, pak měla vztah k této konkrétní osobě, a ne k abstraktní roli (úřadu) „vrah Johna Fitzgeralda Kennedyho“. Jak bylo ukázáno v Gahér (2002) a Duží (2003), problémem je zde to, že kdyby byl uvedený pojem vraha Johna Fitzgeralda Kennedyho v těchto větách použit v supozici *de re* (tedy by se jednalo o vztah ke konkrétní osobě), pak by musely mít věty o nalézání existenční presupozici, že příslušný vrah existuje. Pak ale v případě *neúspěchu* v hledání by věty o nalezení neměly

žádnou pravdivostní hodnotu, pokud by vrah neexistoval, jinak (pokud by existoval) by byly nepravdivé. Tedy kdyby náhodou policie ve svém úsilí o nalezení vraha *neuspěla*, pak bychom nevěděli, zda je věta „Policie našla vraha Johna Fitzgeralda Kennedyho“ prostě nepravdivá, či nemá žádnou pravdivostní hodnotu, neuměli bychom tedy vyhodnotit její pravdivostní podmínky, ačkoliv jí naprosto dobře rozumíme. Podobně tvrzení, že „policie *nenalezla* vraha Johna Fitzgeralda Kennedyho“ by nemělo pravdivostní hodnotu v případě neexistence vraha, jinak by bylo pravdivé (ačkoliv nám intuice říká, že by to mělo být prostě v obou případech pravda). Význam věty však není závislý na náhodné existenci či neexistenci. Proto věty o nalezení či nenalezení nemají existenční *presupozici*, pouze věty o nalezení mají tzv. existenční *závazek* („existential commitment“): V případě úspěchu v hledání, tedy nalezení, je zaručena existence hledaného. (Autor je i zde nepřesný: v (2005a) na str. 154 tvrdí, že při „nalézání nevznikají existenční závazky na instanci nalezeného úřadu či vlastnosti“, což není pravda. Přitom sám pak existenčního závazku v případě nalezení v (2005a) využívá při analýze tzv. postulátového nalézání, kde se však dopouští další chyby – pravidla PN1, PN2, PN3 pro postulátové nalézání na str. 158, 159 nejsou definována správně).

Dále nyní uvádím rozbor typů chyb, které se v uvedených člancích systematicky vyskytují a opakují. Pomínu přitom běžné překlepy, např. chybné uzávorkování, tj. ty chyby, kde je oprava jednoduchá. Pomínu také ty případy, kdy Raclavský navíc kombinuje více typů chyb v jedné analýze, např. chyba typu „vtažení *de re do de dicto* kontextu“ + špatně analyzované zájmeno „ten“.

a) Konstrukce C, která má být užita v supozici *de re*, nesmí být vtažena do kontextu *de dicto*, který je dominantní (podrobně viz Tichý (1988, s. 217), Duží (2004, s. 20, 21), Duží (2003b, s. 71, 72), Duží (2003a)). Tedy jsou-li C a D podkonstrukce konstrukce P dané propozice, a D je v P užita v supozici *de dicto* a C má být v P užita v supozici *de re*, pak C se nesmí stát podkonstrukcí D. Jinak není splněna podmínka existenční presupozice. Tak např. v takových příkladech, které uvádí Raclavský, tj. ve větách typu

(H1) „Xenie hledá lokaci vraha Zoe“,

(N1) „Xenie nalézá lokaci vraha Zoe“,

které mají vyjadřovat situaci, kdy je známo, kdo je vrahem Zoe a Xenie pouze zjišťuje, *kde* se toto konkrétní individuum nachází (věta H1), a v tomto úsilí úspěje (věta N1), je pojem vraha Zoe použit v supozici *de re*. Tedy obě věty mají (v tomto čtení) *existenční presupozici*, že vrah Zoe existuje. Proto musí být příslušná konstrukce úřadu vraha Zoe užita v supozici *de re* tak, aby výsledná analýza zajišťovala, že pokud by vrah Zoe neexistoval, konstruovaná propozice by neměla žádnou pravdivostní hodnotu (jistě, nemůžeme zjišťovat, *kde* se nachází „neexistující vrah Zoe“). (Takovouto explikaci ale Raclavský nepodává.) Raclavského analýzy však požadavek existenční presupozice nespĺňují:

(H1') $\lambda w \lambda t [{}^0\text{Hle}^{\text{LM}}_{wt} {}^0\text{X} [\lambda w' \lambda t' [{}^0\text{Lo}_{w't'} [\lambda w' \lambda t' [{}^0\text{V}_{r_{w't'}} {}^0\text{Z}]]_{wt}]]]$

(N1') $\lambda w \lambda t [{}^0\text{Nal}^{\text{HM}}_{wt} {}^0\text{X} [\lambda w' \lambda t' [{}^0\text{Lo}_{w't'} [\lambda w' \lambda t' [{}^0\text{V}_{r_{w't'}} {}^0\text{Z}]]_{wt}]]]$.

Rozeberme si tyto konstrukce. Především, typová analýza:

Hle^{LM} / (o ι μ_{τ_ω})_{τ_ω} NaI^{HM} / (o ι μ_{τ_ω})_{τ_ω} – hledání a nalézání jako vztah k μ-úřadu (tj. k místu výskytu daného individua),

Lo / (μ ι)_{τ_ω} – místo výskytu (něčeho),

Vr / (ι ι)_{τ_ω} – vrah (někoho),

X / ι, Z / ι – individua Xenie a Zoe.

Nyní užité podkonstrukce:

$[\lambda w' \lambda t' [{}^0Vr_{w't'} {}^0Z]] \rightarrow$ (konstruuje) roli (individuový úřad) vraha Zoe, tj. entitu typu ι_{τ_ω}. Místo výskytu se však netýká role, avšak toho individua, které roli hraje. Proto musí být tato konstrukce podrobena intensionálnímu sestupu vzhledem k perspektivě mluvčího (w, t):

$[\lambda w' \lambda t' [{}^0Vr_{w't'} {}^0Z]]_{wt} =_{\beta_i} [{}^0Vr_{wt} {}^0Z] \rightarrow_v$ (v -konstruuje) to individuum, které je jediným vrahem Zoe v daném světamihu w, t , pokud vrah Zoe existuje a je právě jeden, jinak je v -nevlastní.

Pozn.: β_i-redukce byla vyložena a analyzována v Duží (2004). Je to taková β-redukce, kdy pouze substituujeme proměnné za proměnné (zde w, t za w', t'), ovšem ve shodě s typovou analýzou. Jelikož proměnná nemůže být v -nevlastní, je takováto β-redukce vždy ekvivalentní transformací, je možno ji provést (proto index $i - \beta_i - z$ anglického „innocent“, „nevinná“ β-redukce).

Až sem je zdánlivě Raclavského postup v pořádku, formálně se zdá, že konstrukce $[\lambda w' \lambda t' [{}^0Vr_{w't'} {}^0Z]]$ je užita v supozici *de re*. Avšak tato konstrukce je Raclavským vtažena do *de dicto* kontextu konstrukce role místa výskytu vraha Zoe:

$[\lambda w' \lambda t' [{}^0Lo_{w't'} [\lambda w' \lambda t' [{}^0Vr_{w't'} {}^0Z]]_{wt}]] =_{\beta_i} [\lambda w' \lambda t' [{}^0Lo_{w't'} [{}^0Vr_{wt} {}^0Z]]]$.

Pokud vrah Zoe za daných okolností (ve světamihu w, t) existuje, pak tato konstrukce v -konstruuje místo výskytu tohoto individua, což je v pořádku. Avšak, kdyby ve w, t vrah Zoe neexistoval, pak tato konstrukce *není v-nevlastní*, nýbrž v -konstruuje degenerovanou funkci (která nemá žádnou hodnotu v žádném w', t' , tedy tento μ-úřad je nutně neobsazen). Tedy ani kompozice

$[{}^0Hle_{wt} {}^0X [\lambda w' \lambda t' [{}^0Lo_{w't'} [\lambda w' \lambda t' [{}^0Vr_{w't'} {}^0Z]]_{wt}]]]$
 $[{}^0NaI_{wt} {}^0X [\lambda w' \lambda t' [{}^0Lo_{w't'} [\lambda w' \lambda t' [{}^0Vr_{w't'} {}^0Z]]_{wt}]]]$

nejsou za takovýchto okolností w, t v -nevlastní, v -konstruují prostě pravdu či nepravdu. Tedy výsledné analýzy (H1'), (N1') nesplňují požadavek existenční pre-supozice, nekonstruují takové propozice, které budou nedefinovány, pokud vrah Zoe neexistuje.

Korektní analýzu takovýchto typů vět nabízím např. v Duží (2003a, 255, 251 – kde v poznámce pod čarou 15 upozorňuji opět na to, že analýza věty s podkonstrukcí v supozici *de re* nesmí být dále β-redukována, tj. *de re* podkonstrukce nesmí být vtažena do *de dicto* kontextu):

$\lambda w \lambda t [\lambda x [{}^0Hle_{wt} {}^0X \lambda w' \lambda t' [{}^0Lo_{w't'} x]] [\lambda w' \lambda t' [{}^0Vr_{w't'} {}^0Z]]_{wt}] =_{\beta_i}$
 $\lambda w \lambda t [\lambda x [{}^0Hle_{wt} {}^0X \lambda w' \lambda t' [{}^0Lo_{w't'} x]] [{}^0Vr_{wt} {}^0Z]]$

$$\lambda w \lambda t [\lambda x [{}^0\text{Na}^{\text{HM}}_{\text{wt}} \text{ } {}^0\text{X} \lambda w' \lambda t' [{}^0\text{Lo}_{w't'} x]] [\lambda w' \lambda t' [{}^0\text{Vr}_{w't'} \text{ } {}^0\text{Z}]]_{\text{wt}}] = \beta_i$$

$$\lambda w \lambda t [\lambda x [{}^0\text{Na}^{\text{HM}}_{\text{wt}} \text{ } {}^0\text{X} \lambda w' \lambda t' [{}^0\text{Lo}_{w't'} x]] [{}^0\text{Vr}_{w't'} \text{ } {}^0\text{Z}]].$$

b) Naprosto *chybná* je Raclavského analýza tzv. *neurčitých deskripcí*, tj. vět obsahujících výrazy typu „nějaký jednorozec“, „ten nosorožec“, „nějaký diamant“, „ten diamant“, apod. Výrazy typu „nějaký jednorozec“, „nějaký diamant“ analyzuje Raclavský téměř mechanicky pomocí tzv. selekční funkce $Se / (t (o_1)_{\tau_{ow}})_{\tau_{ow}}$ která má „empiricky vybírat“ na základě dané vlastnosti určité jedno individuum, výrazy typu „ten jednorozec“, „ten diamant“ pak pomocí singularizátoru $the / (t (o_1))$.

Ukážeme, že takové analýzy jsou ve všech těchto případech neadekvátní, a proto chybné. Příčinou těchto chybných úvah je zřejmě to, že Raclavský se nezamýšlí nad významem vět a příslušných výrazů, nedesambiguje a neexplikuje tyto věty, pouze mechanicky aplikuje své „pravidlo“, zařazuje do „škatulky“. Přitom některé věty bez předchozí explikace prostě analyzovat nelze, což platí zejména v případech pojmových postojů, kde jednotlivé příklady mají téměř vždy mnoho různých čtení, a navíc Raclavského příklady často bez dodatečného vysvětlení ani dobrý smysl nedávají.

Neurčité deskripce a „selekční funkce“

Řešení jistých případů hledání a nalézání, kdy se jedná o vztah k místu výskytu (např. „lokace nějakého jednorozce“), pomocí tzv. „selekční funkce“ Se jsou *chybná*. I když je pravda, že jsem kdysi tuto možnost uvažovala, autora Jiřího Raclavského jsem před ní varovala, a posléze jsem jej upozornila na nepoužitelnost této „selekční funkce“. Uvažme Raclavského příklady, tj. věty typu

(H2) „Russell hledá lokaci nosorožce“

(N2) „Russell nalézá lokaci nosorožce“,

kteří mají být zřejmě míněny (ačkoli Raclavský toto vysvětlení opět nepodává, neupřesňuje význam těchto vět, zda jde o „nějakého nosorožce“, či „toho nosorožce“) jako vyjadřující situaci, kdy Russell zjišťuje, které (a zda vůbec nějaké) individuum má vlastnost být nosorožcem a pokud ano, pak kde se toto individuum nachází. Zde autor nabízí analýzy pomocí „selekční funkce“:

(H2') $\lambda w \lambda t [{}^0\text{Hle}^{\text{LM}}_{\text{wt}} \text{ } {}^0\text{R} [\lambda w' \lambda t' [{}^0\text{Lo}_{w't'} [\lambda w' \lambda t' [{}^0\text{Se}_{w't'} \text{ } {}^0\text{No}]]_{w't'}]]]$

(N2') $\lambda w \lambda t [{}^0\text{Na}^{\text{HM}}_{\text{wt}} \text{ } {}^0\text{R} [\lambda w' \lambda t' [{}^0\text{Lo}_{w't'} [\lambda w' \lambda t' [{}^0\text{Se}_{w't'} \text{ } {}^0\text{No}]]_{w't'}]]]$,

ve kterých jsou jak pojem lokace nosorožce (ve smyslu místo výskytu nějakého nosorožce), tak pojem vlastnosti být nosorožcem užity v supozici *de dicto*, což je v pořádku, neboť věta (H2) může být pravdivá, i když by žádní nosorožci neexistovali, a věta (N2) by pak byla prostě nepravdivá.

(Nejprve typová analýza: $\text{Hle}^{\text{LM}}(\text{dat}) / (o \text{ } t \text{ } \mu_{\tau_{ow}})_{\tau_{ow}} \text{Na}^{\text{HM}}(\text{ézat}) / (o \text{ } t \text{ } \mu_{\tau_{ow}})_{\tau_{ow}} \text{R} / t, \text{Lo}(\text{kace}) / (\mu \text{ } t)_{\tau_{ow}} \text{Se}(\text{lekce}) - \text{„selekční funkce“} / (t (o_1)_{\tau_{ow}})_{\tau_{ow}} \text{No}(\text{sorožec}) / (o_1)_{\tau_{ow}}$)

Avšak žádná taková „selekční funkce“ není v uvedených větách specifikována. Jako protipříklad uvažme variantu Raclavského příkladu:

„Russell hledá lokaci nějakého nosorožce a lokaci nějakého *jiného* nosorožce nalézá“.

Autorova mechanická analýza (bez příslušné explikace významu věty) by vedla k této konstrukci:

$$\lambda w \lambda t \left[\left[{}^0\text{Hle}^{\text{LM}}_{wt} \text{ } {}^0\text{R} \left[\lambda w' \lambda t' \left[{}^0\text{Lo}_{w't'} \left[\lambda w' \lambda t' \left[{}^0\text{Se}_{w't'} \text{ } {}^0\text{No} \right]_{w't'} \right] \right] \right] \right] \wedge \right. \\ \left. \left[{}^0\text{NaI}^{\text{HM}}_{wt} \text{ } {}^0\text{R} \left[\lambda w' \lambda t' \left[{}^0\text{Lo}_{w't'} \left[\lambda w' \lambda t' \left[{}^0\text{Se}_{w't'} \text{ } {}^0\text{No} \right]_{w't'} \right] \right] \right] \right] \right].$$

Je-li Se(lekce) funkce, pak na stejných argumentech (tj. světamih $w't'$ a vlastnost No) musí vrátit stejnou hodnotu. Jistě, můžete namítnout, že zde ve druhém konjunktivu by nemusel být světamih $w't'$ týž jako v prvním, tedy že hodnota Se může být jiná. Ovšem nemáme to zaručeno, což odporuje smyslu naší věty. Prostě, pro korektní použití funkce Se(lekce) chybí dodatečný parametr, který by její užití učinil jednoznačným.

Ještě markantněji je neudržitelnost Raclavského řešení vidět při jeho analýze nalézání (viz např. Raclavský 2005a, str. 153). Zde je jazyková intuice hrubě porušena, navíc analýza pomocí „selekční funkce“ Se je již evidentně chybná. Autor analyzuje větu

„Xenie nalézá lokaci diamantu“

a tvrdí, že „lokace diamantu je deskripcí, přičemž ta slouží k poukázání na určité individuum, a proto jí vyjádřený pojem je v supozici *de re*“. Přitom má jít o „náhodné nalezení místa“. Po přečtení tohoto „zdůvodnění“ se přiznám, že při nejlepší vůli a vstřícnosti větě nerozumím. Zrovna tak nesmyslná je pak i Raclavského analýza:

$$\lambda w \lambda t \left[{}^0\text{NaI}^{\text{NL}}_{wt} \text{ } {}^0\text{X} \left[\lambda w \lambda t \left[{}^0\text{Lo}_{wt} \left[{}^0\text{Se}_{wt} \text{ } {}^0\text{DI} \right]_{wt} \right] \right] \right].$$

Doplňme opět typy – $\text{NaI}^{\text{NL}} / (o \text{ } \iota \text{ } \mu)_{\tau_{\text{ov}}} \text{Lo} / (\mu \text{ } \iota)_{\tau_{\text{ov}}} \text{Se} / (t \text{ } (o \text{ } \iota)_{\tau_{\text{ov}}})_{\tau_{\text{ov}}} \text{X} / \iota, \text{DI} / (o \text{ } \iota)_{\tau_{\text{ov}}}$ a provedme β -redukci: $\lambda w \lambda t \left[{}^0\text{NaI}^{\text{NL}}_{wt} \text{ } {}^0\text{X} \left[{}^0\text{Lo}_{wt} \left[{}^0\text{Se}_{wt} \text{ } {}^0\text{DI} \right]_{wt} \right] \right]$.

Autor přitom tvrdí: „Protože jak pojem μ -úřadu, tak pojem selekční funkce je v supozici *de re*, tak za ně lze substituovat pomocí koreferenčních termínů“. Pak se ovšem musíme ptát, *který* termín bude koreferenční? Neboli, jak vůbec poznáme, že se jedná o koreferenční termín, když vůbec netušíme, o které místo (jakou „lokaci diamantu“) se jedná?

Má-li jít o nalézání bez předchozího hledání, pak lze snad větě rozumět dvojitým způsobem:

- „Xenie náhodně objevila místo, kde se nachází *nějaký* diamant“
- „Xenie náhodně objevila místo, kde se nachází *ten* diamant“.

Budeme-li chápat větu prvním způsobem, a pokud je Se „funkce“, pak Se musí mít na stejném argumentu, tj. daný světamih w, t a vlastnost být diamantem, stejnou (určitou) hodnotu. Pak ovšem následující věta stejného typu jako Raclavského příklad ukazuje, že to není možné:

“Xenie náhodně objevila místo, kde se nachází nějaký diamant a nějaký (*jiný*) diamant přitom ztratila“.

$$\lambda\omega\lambda t \left[[{}^0\text{Na}^{\text{NL}}_{wt} \text{ }^0\text{X} [{}^0\text{Lo}_{wt} [{}^0\text{Se}_{wt} \text{ }^0\text{DI}]]] \wedge [{}^0\text{Ztr}_{wt} \text{ }^0\text{X} [{}^0\text{Se}_{wt} \text{ }^0\text{DI}]] \right],$$

kde $\text{Ztr}(\text{atila}) / (o \text{ } \iota)_{\tau\omega}$.

Analýza výrazu „nějaký“ pomocí „selekční funkce“ Se není možná, protože konstrukce $[{}^0\text{Se}_{wt} \text{ }^0\text{DI}]$ by musela konstruovat v obou konjunktech *totéž* individuum. Přitom se nabízí docela přirozená analýza výrazu „nějaký“ pomocí existenčního kvantifikátoru, která nebude trpět uvedenými nedostatky.

Neurčité deskripce a singularizátor „the“

Budeme-li chápat větu druhým způsobem, pak věta nemá význam úplný v tom smyslu, že by určoval její pravdivostní podmínky, tj. identifikoval určitou propozici, bez dodatečné informace, o který diamant se jedná, neboť výraz „ten diamant“ není určitá deskripce, nýbrž neurčitá. Zájmeno „ten“ zde nehraje roli singularizátoru (neboť vlastnost být diamantem postrádá jedinečnost), ale odkazu k situaci promluvy (např. „o kterém jsme právě mluvili“) nebo anaforicky k předchozímu textu (např. „který byl zmíněn v předchozí větě“).

Analýzou druhého čtení věty pak musí být *otevřená* konstrukce s volnou proměnnou p , která vyjadřuje význam odkazujícího zájmena, tj. odkaz na doplňující vlastnost. Tedy proměnná p v -konstruuje vlastnost individuí, $p \rightarrow (o\iota)_{\tau\omega}$ a nechť objekt $\text{the} / (\iota(o\iota))$ je singularizátor (funkce, která vrací jediný prvek singletonu, na víceprvkových nebo prázdných množinách je nedefinována):

$$\lambda\omega\lambda t \left[[{}^0\text{Na}^{\text{NL}}_{wt} \text{ }^0\text{X} [\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{Lo}_{wt} [{}^0\text{the} \lambda x [[{}^0\text{DI}_{wt} x] \wedge [p_{wt} x]]]]]]_{wt} \right].$$

Obecně můžeme říct, že Raclavský analyzuje výrazy typu „ten P“, kde P je nějaká vlastnost, naprosto neadekvátně. Zde se plně projevuje jeho tendence k mechanické klasifikaci, bez toho, že by se zamyslel nad *významem* daného výrazu. V domnění, že „ten“ odpovídá anglickému určitému členu „the“, a že určitý člen „the“ označuje vždy singularizátor, analyzuje prostě mechanicky „ten P“ pomocí konstrukce $[{}^0\text{the} \text{ }^0\text{P}_{wt}]$, kde $\text{the} / (\iota(o\iota))$, $P / (o\iota)_{\tau\omega}$.

Přitom určitý člen „the“ má v angličtině (přinejmenším) dva významy:

- i) Zdůraznění *nutné jedinečnosti* následující deskripce, jako např. ve výrazech typu „the highest mountain (on Earth)“, „the richest man in the world“, „the president of USA“, „the Pope“. Někdy je dokonce v takovém případě vynechán („sun“). Jelikož extensí těchto jedinečných výrazů je nutně vždy jediné individuum, použití singularizátoru je při analýze oprávněné.
- ii) Význam (anaforického či indexického) odkazu, jako např.: „They came to a mountain“. „The mountain was beautiful“. Stojí-li druhá věta izolovaně, pak prostě nemá úplný význam v tom smyslu, že by určovala pravdivostní podmínky vyhodnotitelné v kterémkoli světamihu. Tedy neoznačuje propozici bez doplnění toho, o kterou horu se jedná. Analýzou musí proto být *otevřená* konstrukce s volnou proměnnou, jejíž valuací bude právě ona doplňující vlastnost.

Všimněme si, že ve spisovné češtině v případě ad i), kdy je při analýze možno korektně použít singularizátor, neodpovídá anglickému určitému členu žádné zájmeno, neboť jedinečnost je již dána významem příslušné deskripce (tedy „nejvyšší hora na Zemi“, „president USA“, „papež“, apod.) Naproti tomu, v případech ad ii) musíme v češtině použít příslušné zájmeno („ten“, „ta“, apod.) jako „ta hora“, „ten diamant“, které vyjadřuje příslušný (anaforický či indexický) odkaz.

Raclavského analýza výrazů typu „ten nosorožec“ pomocí singularizátoru the / (1(01)) je tedy nesprávná. U populace vlastnosti „být nosorožcem“ není zaručeno, že je nutně jednoprvková, a singularizátor typu (1(01)) na takovoto (víceprvkové či prázdné) třídě nemá žádnou hodnotu, uvedená funkce je *nedefinována*. Proto jsou analýzy vět typu

“Russell hledá lokaci toho nosorožce“, “Russell nalézá lokaci toho nosorožce” pomocí singularizátoru „the / (1(01))“ naprosto *neadekvátní*:

$$\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{Hle}_{wt} {}^0\text{R} [\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{Lo}_{wt} [{}^0\text{the } {}^0\text{No}_{wt}]]]]].$$

Konstruovaný μ -úřad je „téměř degenerovanou funkcí“, která je ve většině světamihů w, t (včetně aktuálního) *nedefinována*. Jistě, Russell by teoreticky mohl chtít zjistit hodnotu takového podivného (neobsazeného) μ -úřadu, ale to zřejmě není smyslem uvedené věty.

Korektní analýzu neurčitých deskripcí nabízím v pojednání o anaforických odkazech, které bylo předneseno na Česko-Slovenském sympoziu o analytické filosofii ve Staré Lesné, září 2005, a je publikováno ve sborníku z tohoto sympozia.

a) Zejména v posledním článku (2005b) se Raclavský dopouští systematické chyby v zápise konstrukcí, neboť neprovádí *typovou kontrolu* (a typy a úmluvy o značení zde již vůbec neuvádí, protože jsou uvedeny v předchozím článku, který však vyšel v jiném čísle časopisu *Organon F*). Raclavského termy neoznačují často vůbec žádné konstrukce, nevyhovují definici konstrukcí, protože nesplňují typové podmínky kladené na kompozici a uzávěr. Jedná se o všechny analýzy, kde se pokouší vytvořit uzávěr přes proměnnou konstruuující úřad, avšak typově nejde o vztah k tomuto úřadu, ale k jeho hodnotě – držiteli úřadu (ve w, t). Tak např. v Raclavský (2005b) se na stranách 263, 264, 266, 267, 268, 273, 274, 275 vyskytují termy, které nevyhovují typové kontrole, jako např. následující výraz (2005b, str. 263):

$$\lambda\omega\lambda t [\lambda m [[{}^0\text{Nal}^{\text{PM}} \text{M}_{wt} {}^0\text{X } m_{wt}] [\lambda\omega\lambda t [{}^0\text{Lo}_{wt} {}^0\text{Y}]]_{wt}]]].$$

Jak si má ubohý čtenář pamatovat z předchozího článku (v jiném čísle časopisu!) významy horních indexů u Nal? Ať už však znamenají cokoli, výraz je nesmyslný, neboť proměnná m zřejmě konstruuje μ -úřad, tj. $m \rightarrow \mu_{\tau\omega}$. Nalézání (tj. entita Nal – ať už s indexy či bez nich) zde musí být typu $(0 \text{ } 1 \text{ } \mu)_{\tau\omega}$, neboť Raclavský tvrdí, že pojem μ -úřadu je zde užít v supozici *de re*, a konstrukce m_{wt} *o*-konstruuje objekt typu μ . Pokusíme-li se o typovou analýzu, dostaneme:

$$\begin{array}{cccc} \lambda w \lambda t & [\lambda m & [[{}^0\text{NaI}^{\text{PM}'} \text{M}_{wt} {}^0\text{X} m_{wt}] & [\lambda w \lambda t [{}^0\text{Lo}_{wt} {}^0\text{Y}]]_{wt}]] \\ (o \text{ } \iota \text{ } \mu) & & \iota & \mu & \mu \\ & & o & & ? \\ (o \mu_{\tau o}) & & ??? & & \end{array}$$

Podobně jsou nesmyslné další Raclavského termy na uvedených stranách, které jsou tvaru

$$\lambda w \lambda t [\lambda m \dots [\dots m_{wt} \dots] \dots], \text{ nebo } \lambda w \lambda t [\lambda u \dots [\dots u_{wt} \dots] \dots],$$

kde proměnná $m \rightarrow \mu_{\tau o}$ a proměnná $u \rightarrow \iota_{\tau o}$.

b) V článku o nalézání (2005a, str. 158, 159) se vyskytuje další formální chyba, pravidla o postulátovém nalézání jsou špatně definována. *Konstrukce pravidel PN1, PN2, PN3 jsou chybné, nepatří sem kvantifikátory.* Navíc pravidlo PN3 je přinejmenším zpochybnitelné i po příslušné opravě: Jestliže hledající ve svém úsilí uspěje, tedy zjistí, kdo zastává určitou roli R – nalezne R, pak jistě ví, kdo je toto individuum a nabyde určitého vztahu k tomuto individuu I, které roli R hraje (což by vyjadřovalo pravidlo PN2, pokud by bylo správně). To však neznamená, že hledající také ví, že individuum I hraje nějakou jinou roli, což by vyjadřovalo (opravené) pravidlo PN3 a příklad v (2005a, str. 158).

Dále uvádím již jen stručně odkazy na stránky, kde se uvedené chyby (případně i další specifické chyby) vyskytují. Přitom tento seznam chybných míst si nečiní nárok na úplnost, neboť různých drobných chyb je v Raclavského studiích takové množství, že by tento kritický příspěvek byl neúměrně dlouhý.

1. Hledání, Raclavský (2004).

- str. 100 – Jak se liší H3 od H7? („ne nepodobné“?)
- str. 103 – Konstrukce vraha Zoe, tj. $\lambda w' \lambda t' [{}^0\text{V}_{r_{w' t'}} {}^0\text{Z}]$ zde není v supozici *de re*, neboť i když je formálně podrobena intensionálnímu sestupu vzhledem k perspektivě mluvčího w, t , je vtažena do kontextu *de dicto* ($\lambda w' \lambda t'$) a *de dicto* kontext je dominantní.
- str. 104 – opět vtažení *de re* konstrukce do *de dicto* kontextu (Lokace vraha Zoe je hledána Xení). Poznámka pod čarou 31 je matoucí: to, že vrah Zoe je znám, neznamená že by *Xenie* nemohla zjišťovat, kdo je toto individuum a kde se nachází.
- str. 105 – 5. řádek shora – nejedná se o β_i -redukcí, ale o β -redukcí, odkaz na Duží 2003 je chybný, na těchto stranách nehovořím o hledání ve smyslu „zjišťování, kde se dotyčný nachází“.
- str. 105 – (druhý) úsudek je platný pouze při tom čtení první premisy, kdy je „autor Waverley“ opravdu v supozici *de re*, tj. „Autor Waverley je ten, jehož lokace je hledána Jiřím IV“, neboli (česky) „Autor Waverley je ten, o němž Jiří IV zjišťuje, kde se nachází“.

- str. 108-109: Analýza věty pomocí tzv. „selekční funkce“ je neadekvátní, neboť žádná takováto funkce zde není specifikována.
- Úsudek na str. 110 v té podobě, jak je zapsán, bude platný pouze za předpokladu, že se opravdu ztratil pouze jeden jediný nosorožec. Navíc, je nutno provést důkaz platnosti, tj. v první premise provést β -rozvinutí tak, aby konstrukce ${}^0R'$ byla v supozici *de re*.
- str. 111 – Analýza věty „Russell hledá lokaci toho nosorožce“ pomocí singularizátoru „the“ typu ($\iota(0t)$) je nekorektní. Jelikož není zaručeno, že populace nosorožců je v daném světamihu w,t *jednoprvková* množina, funkce „the“ nebude mít na takovέto třídě (která není jednoprvková) *žádnou* hodnotu, bude nedefinována. Tedy Russell by dle této analýzy zjišťoval hodnotu neobsazeného úřadu.

2. Nalézání I, Raclavský (2005a).

- str. 152 – věta „Xenie nalézá lokaci nejznámějšího diamantu“, která má být příkladem věty vyjadřující náhodné nalezení místa, a je míněna autorem jako věta s významem „Xenie náhodou našla místo, kde se nejznámější Koh-I-Noor vyskytuje, tj. Velkou Británií“, nedává dobrý smysl, je-li míněna jako nalézání náhodné, tj. bez předchozího hledání. Jakým způsobem je možno „náhodou, bez předchozího hledání, nalézt Velkou Británií“?
- str. 153 – zde je jazyková intuice porušena ještě hruběji, navíc analýza pomocí „selekční funkce“ se je naprosto chybná. Autor analyzuje větu „Xenie nalézá lokaci diamantu“ a tvrdí, že „lokace diamantu je deskripce, přičemž ta slouží k poukázání na určité individuum, a proto jí vyjádřený pojem je v supozici *de re*“. Po přečtení tohoto „zdůvodnění“ se věta stává ještě více nesrozumitelnou: „Lokaci“ (tj. místo výskytu) *kterého* diamantu Xenie „náhodou“ našla?
- str. 154 – autor tvrdí, že při „nalézání nevznikají existenční závazky na instanci nalezeného úřadu či vlastnosti“, což není pravda. Přitom sám pak existenčního závazku v případech nalezení v tomto článku využívá při analýze tzv. postulátového nalézání.
- str. 155, ad B1) – to, že vrah Zoe je před započítím hledání znám, nemá vliv na to, že věta „Xenie nalézá lokaci vraha Zoe“ bude analyzována jako vztah Xenie k μ -úřadu. Autor chtěl zřejmě vyjádřit to, že jde o nalézání, které je úspěchem při hledání místa, kde se nachází (Xenii již známý) vrah Zoe, tedy že pojem vraha Zoe má být v supozici *de re*. Ovšem předložená analýza

$$\lambda w \lambda t \ [{}^0Na]_{wt}^{HM} \ [{}^0X \ [\lambda w' \lambda t' \ [{}^0Lo_{w't'} \ [\lambda w \lambda t \ [{}^0V_{wt} \ [{}^0Z]]_{wt}]]]]$$

toto *nesplňuje*.

- str. 156, ad C) – analýza vět „Russell nalézá lokaci jednorožce“ či „Russell nalézá lokaci nosorožce“ pomocí „selekční funkce“ je opět nesprávná.
- str. 157 – analýza věty „Russell nalézá (the) nosorožce“ pomocí singularizátoru „the“ je nesprávná, neboť vlastnost být nosorožcem postrádá jedinečnost. Nejedná se zde o určitou deskripce, ale neurčitou, věta nemá úplný význam.

- str. 158 – „postulátové nalézání“. Zde je sice možno souhlasit s platností první inference (ovšem až po doplnění chybějícího předpokladu – postulátu o na-býtí vztahu k držiteli úřadu), není však možno souhlasit s platností inference typu:

Xenie hledá vraha Zoe.

Xenie nalézá vraha Zoe.

Vrah Zoe je majordomus Zoe.

tedy *Xenie nalézá majordoma Zoe.*

Jestliže Xenie při hledání vraha Zoe uspěla, tedy jej našla, pak jistě ví, kdo je tímto vrahem. Má tedy vztah k Yannisovi. Nemusí však vědět, že Yannis hraje navíc roli majordoma Zoe, nemá tedy vztah nalézání k majordomovi Zoe. Úspěch v hledání, tedy nalezení, sice zajišťuje to, že vrah opravdu existuje a Xenie má vztah k tomu individuu, které tuto roli hraje, nemá však vztah k jiné roli. Lze tedy vyslovit pochybnosti o platnosti pravidla PN3 (i kdyby bylo formulováno správně, tj. bez kvantifikátorů). *Navíc, konstrukce pravidel PN1, PN2, PN3 nejsou správně. Nepatří sem kvantifikátory.*

- str. 159 – chybně je definováno postulátové nalézání v pozn. pod čarou č. 24.
- str. 161 – opět je zde chybně použita „selekční funkce“ pro analýzu „nějakého nosorožce“ a singularizátor „the“ pro analýzu „the nosorožec“.

3. Nalézání II, Raclavský (2005b).

- str. 261 – termy začínající $\lambda\omega\lambda t$ [$\lambda u \dots$ nebo $\lambda\omega\lambda t$ [$\lambda m \dots$ nevyhovují typové kontrole, neoznačují konstrukce.
- str. 262 – II.1.B. a) – zde je opět chybně vtažena konstrukce, která má být v supozici *de re*, do *de dicto* kontextu (pojem individuového úřadu tedy *není* v supozici *de re*, není splněna existenční presupozice).
- str. 263 – typově chybný term začínající $\lambda\omega\lambda t$ [$\lambda m \dots$ Navíc v poznámce pod čarou je chybně uvedeno, že jde o β_i -redukcí (jde o β -redukcí)
- str. 264 – termy začínající $\lambda\omega\lambda t$ [$\lambda u \dots$ nebo $\lambda\omega\lambda t$ [$\lambda m \dots$ nevyhovují typové kontrole, neoznačují konstrukce.
- str. 265, 266, 267, 268 – dtto, typově chybné termy. Navíc, chybná analýza „the nosorožec“ pomocí singularizátoru the, a chybná analýza „nějaký nosorožec“ pomocí „selekční funkce“.
- str. 272 – B.1): opravdu si při nejlepší vůli neumím představit, jak by mohla být korektní taková inference, kdy z předpokladu „Lokace vraha Zoe není Xenii nalézána“ (s údajným významem – „Xenie se náhodou nedostala do vztahu k hodnotě μ -úřadu“) odvodíme „Florida je to, co není nalézáno Xenii“. Jaký je smysl těchto vět?
- str. 273, 274, 275 – typově chybné termy
- str. 276 – nesprávná analýza pomocí „selekční funkce“

Závěrem tohoto kritického příspěvku mi dovoluje poznámku. Pojmové postoj opravdu nebyly ještě dostatečně podrobně analyzovány v rámci možností, kte-

ré poskytuje TIL, i když rámcově byla taková analýza typů hledání, nalézání a navíc vět přacích provedena v Duží (2003a). Raclavského studie mohly být proto velice cenné. Je opravdu škoda, že autor v nich pouze mechanicky klasifikoval, místo aby analyzoval, explikoval a zdůvodňoval. Vždyť právě věty vyjadřující pojmové postoje jsou často natolik význačné, že korektní analýza bez příslušné explikace ani není možná. Navíc, zřejmě díky nepozornosti autora, a díky tomu, že soustavně neprovádí typovou kontrolu, jsou tyto studie znehodnoceny velkým množstvím formálních chyb. Doufám, že tyto kritické připomínky pomohou čtenáři pochopit způsob, jakým je možno využít aparátu TIL k analýze pojmových postojů způsobem korektním a přesným.

*Katedra informatiky FEI
VŠB-technická universita Ostrava
17. listopadu 15
708 00 Ostrava-Poruba*

LITERATURA

- DUŽÍ, M. (2003a): Notional Attitudes (on Wishing, Seeking and Finding). *Organon F* 9, č. 3, 237 – 260.
- DUŽÍ, M. (2003b): Do we have to deal with partiality? *Miscellanea Logica* V, 45 – 76.
- DUŽÍ, M. (2004): Intensional Logic and the Irreducible Contrast between *de dicto* and *de re*. *ProFil* 5, č. 1, 1 – 34. URL: http://profil.muni.cz/01_2004/duzi_de_dicto_de_re.pdf
- GAHÉR, F. (2002): Anafora a pojmové postoje. In Gáliková S. (ed.): *Filosofia Ludwiga Wittgensteina*. Veda, Bratislava, 130 – 155.
- RACLAVSKÝ, J. (2004): Hledání jako pojmový postoj. In: Zouhar, M. (ed): *Použitovanie, interpretácia a význam jazykových výrazů*. Veda, Bratislava, 90 – 119.
- RACLAVSKÝ, J. (2005a): Nalézání jako pojmový postoj (I). *Organon F* 12, č. 2, 141 – 167.
- RACLAVSKÝ, J. (2005b): Nalézání jako pojmový postoj (II). *Organon F* 12, č. 3, 260 – 277.
- TICHÝ, P. (1988): *The Foundations of Frege's Logic*. Walter de Gruyter, Berlin.